

חורש ים תיכוני בכרמל צילום דותן רותם

הארץ הוגדרו כל רכסי הכורכר בישראל כאחת מהמערכות האקולוגיות החשובות בארץ שהצורך בשימורן גבוה.

מקורות הירדן מתייבשים

בצפון הארץ נהר הירדן זורם כל השנה בזכות נחל חרמון (הבניאס) ונחל שניר (החצבני). מוצא הנחלים למרגלות הר החרמון, והם מזינים את הירדן במים שמקורם בשלגי החרמון שהפשירו. נחל שניר, שרובו בתחום לבנון, הוא הארוך שביובלי הירדן ואורכו כ-60 קילומטר. עוצמת הזרימה בנחל משתנה בין חורף לקיץ ובין שנים גשומות לשנים שחונות. נוסף לכך, מי המעיינות של הנחל מנוצלים במלואם בחודשי הקיץ בלבנון ומשפיעים על הזרימה בצדו הישראלי של הנחל ועל שטחי הנחל האיתנים. בנחל ובסביבתו עולם עשיר ביותר של חי וצומח, הנפגעים מהשינויים במשטרי הזרימה של הנחל ומהירידה בכמות מימיו. למרות ייצוגה הטוב בשמורות טבע יש איומים רבים על המערכת האקולוגית של הנחלים - על המים ועל איכותם. המים משמשים לשתייה, לחקלאות ולנופש אך גם מקיימים מערכות חיים טבעיות מגוונות וייחודיות.

בישראל. "מטרת העבודה הייתה להגדיר את האיומים על כל אחת מהן ואת הדרכים לשפר את הייצוג של המגוון הביולוגי שבהן", אומר דותן רותם, אקולוג שטחים פתוחים ברשות הטבע והגנים. "החלוקה למערכות האקולוגיות התבססה על חלוקה מדורגת של אקלים, מסלע, גיאומורפולוגיה ותצורות צומח שולטות. בחנו עבור כל מערכת אקולוגית את מידת ייצוגה בשטחים מוגנים כמו שמורות טבע, גנים לאומיים ויערות טבעיים המיועדים לשימור, והתאמנו את שיטת העבודה להמלצות שימור שטחים פתוחים של אמנת CBD (אמנת המגוון הביולוגי). על פי אמנה זו, עד לשנת 2020 יישמרו 17 אחוז משטחי היבשה ועשרה אחוזים מהשטח החופי והימי, ועליהם לייצג היטב את הטבע באותה מדינה. ניתוח פרישתם של השטחים בארץ הותאם להמלצת ארגון IUCN (האיגוד הבינלאומי לשימור הטבע ומשאבי הטבע)".

בסיום עבודת המיפוי הוגדרו 23 מערכות אקולוגיות שונות המייצגות את המגוון הביולוגי הטבעי בישראל, בהן הנחלים ההרריים של מקורות הירדן כגון הבניאס ונחל שניר, החופים הסלעיים, החורש הים תיכוני, סלעי הכורכר והחמרה בשרון, חולות מישור החוף, מישורי הלס בצפון הנגב ואזורי המלחות בדרום. "המיפוי משמש את הרשות ככלי עבודה ומאפשר להגדיר סדרי עדיפות לפעולות שמירת טבע בתחומי השמורות ובשטחים פתוחים בכלל", מסכם רותם, "אנו מציעים לגופים ירוקים עמיתים ולגופי התכנון לשקול לפיו בעתיד את פיתוח הארץ תוך התחשבות בשמירה על הסביבה".

שתיים מהמערכות האקולוגיות היותר מוכרות בארץ הן הכורכר שלחוף הים והנחלים ההרריים, כגון השניר והבניאס - שתי מערכות, שלבד ממסלולי הטיול היפים שלאורכן (ראו בהמשך), מקיימות חיים עשירים שיעלמו אם לא נשמור עליהן.

הכורכר - עולם הולך ונעלם

את סלע הכורכר הבהיר, הקשיח למראה אך המתפורר למגע, בעל מראה החריצים המיוחד, אנו מכירים היטב מהמפגש בדרך אל חוף הים ומהרביצה בצלו במשך שעות. במרוצת השנים נכרה הכורכר במקומות רבים ושימש כחומר גלם ליצירת תשתיות או נהרס כדי לאפשר הכשרת שטחים לבנייה במקומו (מעט משטח הכורכר נמצא בשטחים מוגנים כגון שמורות טבע). בשל ייחודו של הכורכר והיעלמותו מנופי

המערכת האקולוגית של החוף הסלעי מקיימת מגוון עשיר וייחודי של חי וצומח צילום דותן רותם

ארץ קטנה גדולה

המגוון הגדול של צמחים ובעלי חיים בארצנו הקטנה נוצר הודות למערכות האקולוגיות המגוונות הקיימות בישראל. לאחרונה מיפתה רשות הטבע והגנים את המערכות האקולוגיות בארץ ואת רמת האיומים עליהן, כדי לשמור עליהן וכדי להבטיח את המשך קיומו של עולם חי עשיר ומגוון

מאת מערכת "בשביל הארץ"

הנוף ועם עולם החי המקומי מהווים מערכת אקולוגית. מגוון רב של מסלע, אזורים שונים של אקלים ותנאים שונים של טופוגרפיה יצרו בישראל ריבוי של מערכות אקולוגיות, כך שפניה של ישראל מגוונים כפני אנשיה. ואולם, יופייה זה של ארצנו הולך ונעלם בקצב מהיר, עקב בנייה מואצת של יישובים ושל תשתיות על חשבון הטבע. כלל המערכות האקולוגיות בישראל נפגעו מהפיתוח, וחלקן ניזוקו יותר מאחרות בשל מיקומן באזורים מבוקשים לבנייה, כגון אזור רכסי הכורכר במישור החוף או אזורים המתאימים לחקלאות כמו העמקים עם הקרקעות הכבדות ואזורי הגבעות של מישור החוף.

לאחרונה ביצעה רשות הטבע והגנים מיפוי ארצי נרחב של המערכות האקולוגיות העיקריות

ישראל הקטנה התברכה בנופים מגוונים, שבהם אנחנו מרבים לעבור כמעט בכל נסיעה שלנו בארץ, אם בנסיעה ארוכה לחתונה של קרובי משפחה בצפון, אם בדרך לחופשת סוף שבוע בדרום או אפילו בנסיעה לבילוי יומי בחוף ים במרכז הארץ. מעבר תדיר בין סוגי נופים שונים אינו אפשרי בכל המדינות, אך לנו, הישראלים, הוא נתפס כדבר טבעי, ואולי בשל כך איננו מעריכים מספיק את חשיבות הגיוון הזה או מבינים את משמעותו.

מיפוי המערכות האקולוגיות

הנופים שאנו רואים מורכבים מתשתית של סלע, מהקרקע שמתפתחת על הסלע ומהצמחייה שגדלה על הקרקע ומותאמת אליה ולתנאי הגובה והאקלים. כל אלה מרכיבים את

מסלול 2: מערכת נחלי הירדן בשמורת טבע נחל שניר | יעקב שקולניק

נחל שניר, אחד ממקורות הירדן, מקיים יער גדות מפותח וצמחייה נדירה הקשורה לבתי גידול לחים. רשות הטבע והגנים הכשירה בשמורה שביל נגיש המעניק הזדמנות ליהנות מעולם הטבע ומהנוף הנדיר של נחלי עמק החולה. נחל שניר זורם בצפון עמק החולה, למרגלות נופי הר חרמון. אורכו כ-60 קילומטר, רובם בתחום לבנון. זהו הארוך ביובלי הירדן. מעיינותיו העיליים של הנחל נובעים ליד העיירה הלבנונית חצבאיה, ומכאן שמו הערבי של הנחל - "חצבני". מעיינות נוספים, שופעים יותר, הם מעיינות וזאני, הנובעים למרגלות הכפר ע'ג'ר. החקלאים בלבנון שואבים בקיץ את מעיינות החצבני, אך מי מעיינות וזאני זורמים ברובם לישראל. רשות הטבע והגנים שיקמה חלק מערוץ נוחיילה וחידשה את הקשר בין מעיינות בקעת נוחיילה לנחל דן. כיום נוספים לנחל מים מהתעלות ומהפליגים שמקורם בנחל דן.

בגדות הנחל צומח יער גדות נחלים ובו עצי דולב מזרחי וערבה מחודדת. מלווים אותם צמחי מקומות לחים כגון קנה מצוי, עבקנה שכיח, שנית גדולה, ארכובית הכתמים וגרגיר הנחלים. מינים נדירים שצומחים בין פלגי נחל שניר הם שבטבט גדול, אשבל נאה והמטפס חלביב יווני, המגיע בנחל שניר לקצה גבול התפוצה הדרומי שלו. באזור המרוחק מהמים גדלים עצי אלון התבור ושיזף מצוי וביניהם צומחים שיחי שיזף השיח. עצים אלה יוצרים מעין "יער פארק", עם מרווחים גדולים בין העצים, ועל כן בחורף ובאביב יש כאן פריחה ססגונית שופעת. עם בעלי החיים שבשמורה נמנית הלותרה - טורף קטן ממשפחת הסמוריים, הניזון בעיקר מדגים ונמצא בסכנת הכחדה בישראל. מתחת לגשרי הכבישים באזור השמורה הסדירה הרשות "מעברי לוטרות", המאפשרים להן לעבור בין חלקי הנחל גם כשהזרימה חזקה במיוחד. בעלי חיים בולטים נוספים בשמורה הם חזירי בר, דרבנים, נמיות וגיריות. במאגר הטאפליין מבלים בחורף עופות מים רבים, וקירות הטרורטין באזורים השקטים שבשמורה משמשים לקינון עופות למיניהם. בשמורה חיים מינים רבים של חסרי חוליות, בהם סרטני נחלים, שפיריות ושפיריות, סרטנים ירודים וחרקי מים. הרחצה מותרת בבריכת השכשוך בלבד.

איך מגיעים: מצומת המצודות שבקריית שמונה נוסעים מזרחה לכיוון החרמון (כביש 99).

גן לאומי אשקלון. מערכת אקולוגית של סלעי כורכר בעלי מראה ייחודי צילום ארכיון רשות הטבע והגנים

בעונות הקרירות יותר של השנה. מכאן ואילך החוף מתרחב. לנגד עינינו מזדקרות הארובות של תחנת הכוח רוטנברג. רכס הכורכר כאן נמוך ולכן חולות הים "מטפסים" עליו וחודרים לפנים היבשת. המסע נגמר בגדר של מתחם קצא"א (קו צינור הנפט אילת-אשקלון). אפשר לחזור דרך אותו מסלול או לטפס במקום נוח למדרגה העליונה שמעל לחוף. תוכלו לצעוד דרומה בדרך העפר המלווה את המדרגה וליהנות מעולם החי והצומח של חולות אשקלון. בשל האופי היובשני של החול ובשל הקרבה הגיאוגרפית למדבר, שולטים בשטח צמחי מדבר כמו רותם המדבר ולענה חד-זרעית. הצמח הדגני הנפוץ כאן, בקרבת החוף, הוא גלדן (סמרני). דווקא בקיץ, ודווקא לקראת שקיעה, אפשר לראות כאן פריחה נאה. מאוגוסט פורחת כאן חבצלת החוף בפרחיה הלבנים והגדולים. נר הלילה החופי מצטרף אליה גם הוא בפרחים צהובים ונאים לא פחות. צמחי חוף רבים מעדיפים לפרוח בלילות הקיץ מכיוון שבשעות אלה מהירות הרוח נמוכה ומעניקה הזדמנות למאביקים לעשות את מלאכתם ללא הפרעה. מקץ כ-800 מטר נגלה דרך נוחה היורדת לחוף ומשם נשוב לגן הלאומי.

החוף נעשה צר מאוד ורוחבו אינו עולה על מטרים ספורים. בבסיס הקיר ובקיר עצמו משולבים עמודים שפיארו בעבר את מבני התקופה הרומית באשקלון. נראה כי בנאי הקיר, המצוי בחזית הים ממש, השתמשו בעמודים כדי לחזקו, אלא שבמשך השנים עשו פגעי מזג האוויר והגלים את שלהם. חלק מהקיר נהרס ושלושה מהעמודים בולטים ממנו ומעניקים לו מראה מיוחד. עוד כמה צעדים ואנחנו מגלים את "הסלע", שאיננו אלא קטע מחומה מהתקופה הביזנטית של אשקלון שגלש לים. מולו נמצא קצה הסוללה הכנענית של העיר. הסוללה היא חומת עפר אדירה, שתחמה את גבולות היישוב בקשת שאורכה הכולל כ-2,200 מטר. קיר העפר מתנשא לגובה 15 מטר ועוביו בבסיסו הוא יותר מ-30 מטר! הסוללה תפקדה במשך 600 שנות תקופת הברונזה התיכונה (2,200-1,550 לפנה"ס) והיא תוחמת את שרידי אשקלון הפלשתית ואת שרידי היישוב הקדום לדורותיו. מצד מערב הסוללה אינה קיימת עוד, אם משום שנהרסה על ידי גלי הים ואם משום שלא הייתה קיימת כלל במתכונתה היבשתית. אפשר לעלות מתוך הגן הלאומי (לא מהחוף) לראש הסוללה ולטייל לאורכה. טיול זה מומלץ בעיקר

מסלול 1: רכס הכורכר בגן לאומי אשקלון | יעקב שקולניק

הגן הלאומי אשקלון הוא אתר נופש וביילוי בחיק הטבע עם שרידי יישוב קדומים. איפה עוד תוכלו לבלות בצל עצי שקמה ואשל, לראות את הקשת הבנויה העתיקה בעולם (2000 לפנה"ס), להיזכר בשמשון ובפלשתים, לבקר במבנה בזיליקה מהתקופה הרומית ולצפות בנוף למרגלות חומה עתיקה? חוף רחצה מוכרז כלול גם הוא בתחום הגן בתקופה הביזנטית התפרסמה אשקלון כמעצמה של יין משובח, שהגיע לשולחנותיהם של עשירי אירופה. זן מיוחד של בצל - שאלוט (סקליון) - נושא עד היום את שמה של אשקלון, שעוד לא אמרה את המילה האחרונה. החפירות בעיר הקדומה נמשכות מאז 1985 על ידי משלחת ארכיאולוגית מאוניברסיטת הרווארד והן מעלות עוד ועוד ממצאים מרתקים.

איך מגיעים: מצומת אשקלון (כביש 4) פונים מערבה ונוסעים בשדרות דוד בן גוריון כארבעה קילומטרים, עד מעגל התנועה שבקצה הרחוב. במעגל התנועה פונים שמאלה ומגיעים לשער הגן הלאומי.

אורך המסלול: כשני קילומטרים לכל כיוון.

אפשר לקצר.

משך הטיול: שעה עד שעה וחצי.

רחצה במים: בחוף הרחצה המוכרז.

חניון לילה: בגן הלאומי פועל חניון לילה בסופי שבוע ובחגים. טל': 08-6116474.

אתר לפיקניקים: חניון יום בשמורה בצל עצים.

הדלקת אש מותרת במקומות המיועדים לכך בלבד. סמוך לחניון יש ברזיות ושירותים.

תיאור המסלול: הטיול לאורך החוף מתאים לשעות אחר הצהריים המאוחרות של הקיץ,

כאשר בריזה קלה נושבת מהים וכדור השמש הכתום עומד לטבוע בו. לא חייבים לצעוד

במסלול כולו ומי שמתעייף יכול לשוב בכל רגע לנקודת המוצא. כדי להגיע לחוף יש להגיע לראש

גרם המדרגות שבקצה הצפוני של חניון הלילה ולרדת בו לחוף הרחצה המוכרז. עתה נפנה

דרומה ונצעד ברצועת החוף. כ-200 מטר מחוף

הרחצה תלויים במצוק התלול שרידי מבנים

קדומים שבהם אפשר לגלות חלק מבור מים

בנוי. העיר הקדומה נבנתה על רכס כורכר, שהוא

סלע פריך. סערות הים נגסו ברכס והותירו את

המראה המיוחד הזה.

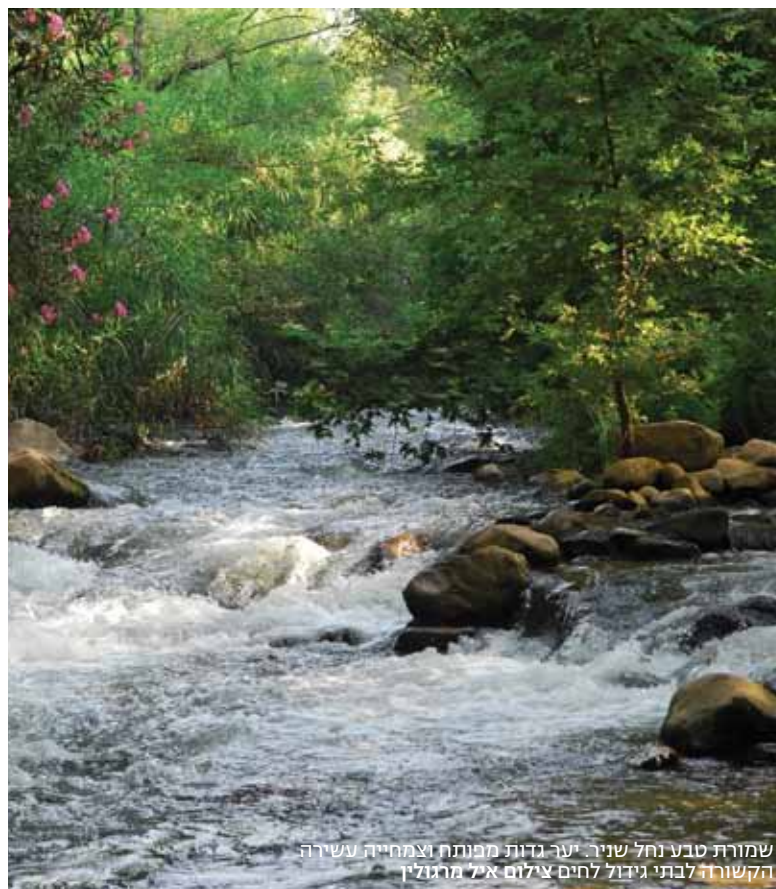
ככל שמתקדמים דרומה, הופכת רצועת החוף

צרה יותר ודרמטית יותר. ליד "קיר העמודים"

המסלול הבינוני: מסלול מעגלי שנמשך כחצי שעה. מתאים למשפחות. המסלול מחייב הרטבת כפות הרגליים וכולל טיפוס על מדרגות סלע ובולדרים. מרחבת החניה צועדים לבריכת השכשוך, כמותואר במסלול הנגיש. מהבריכה ממשיכים על פי שילוט ההכוונה "אל הנחל". גרם מדרגות מוביל אל נקודת המפגש של תעלת דן-שניר הצפונית עם נחל שניר. הטמפרטורה במי תעלת הדן בקיץ נמוכה בהרבה מזו של מי נחל שניר. השביל עובר בצל צמחיית גדות נחלים ובצל עצי דולב מזרחי וערבה לבנה. לאורך השביל ילוו אותנו כמה מפלים הנשפכים אל נחל שניר. כעבור כעשר דקות הליכה עולה שמאלה גרם מדרגות ובהמשכו שביל ששב לנקודת המוצא.

המסלול הארוך: טיול שההליכה בו נמשכת כשעה עד שעה וחצי. מתאים למשפחות. מתחילים ללכת כמו במסלול הבינוני, אך במקום לעלות במדרגות ולשוב לחניה - ממשיכים במורד הנחל בעקבות שביל ישראל. חולפים על פני מסעדת דג על הדן ומגיעים למדף סלע בנוי טרוורטין ("האשד"). זהו מקום טוב לנוח וליהנות ממראה המים הזורמים בערוץ. השביל נמשך סמוך למים, בצל עצי גדות, וכך עד קצה המסלול. מכאן אפשר לחזור לחניון נחל שניר ברגל (כ-15 דקות). אפשר גם לשלוח נהג להביא את המכונית, בעוד שאר המטיילים ממשיכים בשביל עפר לכביש 99, עוברים מתחת לגשר ומסיימים במרכז התיירות גן הצפון, המקום שבו ייפגשו עם הרכב המאסף.

חדש - מסתור ציפורים ומאגר הטאפליין: שביל קצר, הפונה מזרחה מדרום לחניון הכניסה הראשית של השמורה, מוביל למאגר הטאפליין. ההליכה בשביל נמשכת כרבע שעה (המסלול אינו נגיש). בקרבת תעלת נוחילה, המגיעה מאזור עין בארד שמצפון לתל דן, עובר הצינור שהוביל נפט משדות הנפט בערב הסעודית לנמל צידון שבלבנון (טאפליין). הצינור עובר בגולן. חבלה בצינור שבוצעה בשנת 1969 הביאה לדליפת נפט גולמי לנחל דן, ומשם לירדן. בעקבות החבלה ננקטו אמצעי בטיחות ובהם הסטת מי עין בארד מנחל דן לנחל שניר וחפירת המאגר. המערכת זו מונעת את זיהום מקורות הירדן. המאגר מושך אליו עופות מים רבים כגון ברכיות, אגמיות, שרשירים, טבלן גמדי, מגלנים, חסידות, אנפות ועוד. אפשר לצפות בהם במסתור שהוקם לנוחות המטיילים. מהמצפור אפשר להגיע, מהלך כעשר דקות, לנקודת תצפית מרהיבה הצופה על נחל שניר, על החרמון והגולן, על הרי דרום לבנון ועל הגליל.

שמורת טבע נחל שניר. יער גדות מפותח וצמחייה עשירה הקשורה לבתי גידול להים צילום אל מרגלית

לאחר ארבעה קילומטרים וחצי פונים צפונה במחלף הגושרים ונוסעים על פי שילוט ההכוונה כקילומטר עד לרחבת החניה של השמורה.

משך הטיול: כשעה וחצי

אורך המסלול: באתר שלושה מסלולים שונים. המסלול הארוך הוא כקילומטר וחצי, כיוון אחד). **חניון לילה:** חורשת טל. תיאום והזמנה מראש בטל': 04-6942440.

אתר לפיקניקים: חניון יום בשמורה בצל עצים. סמוך לחניון יש ברזיות ושירותים. הדלקת אש אסורה.

המסלול הנגיש: מסלול מעגלי שנמשך כחצי שעה (לא כולל בילוי בבריכת השכשוך). נגיש לכיסאות גלגלים ולעגלות ילדים. מרחבת החניה השביל יוצא ומלווה תעלה ובה צמחיית מים הפורחת בקיץ. השביל חוצה את אחד מפלגי הדן ויורד לבריכת השכשוך, הנהנית ממפל מים. זה המקום להתרענן בקיץ במקלחת צוננת. סמוך לבריכת השכשוך יש בריכה נוספת, שבה צומח צמח המים הנדיר נופר צהוב. השביל מגיע למרפסת תצפית ייחודית הצופה על נחל שניר במלוא הדרו. מכאן השביל חוזר אל בריכת השכשוך ולנקודת המוצא.